

MAGYARORSZÁG

Budapest

„A könyvtár helyszükével küzd — kongatta meg a vészharangot 1880-ban egy, Jókai Mór elnökletével kiküldött képviselőházi bizottság a Széchényi Könyvtár mostoha helyzetéről szóló jelentésében —, mert óriási növekedése messze túlhaladja azon arányokat, melyekre... a könyvtári helyiségeket szabták.”

Sajnálatos paradoxon: az ország első könyvtára, a már 95 esztendővel ezelőtt is szűknek bizonyult magyar nemzeti könyvtár központi épülete, azóta — mindmáig — semmivel sem bővült, holott csupán könyvvállománya eközben 350 000-ről 1 800 000-re szaporodott, és számos új gyűjteménynek is otthont adott. Aligha túlzás tehát a könyvtár egyik közelmúltbeli kiadványának keserű megállapítása: a helyhiány napjainkban „katasztrofálissá vált”.

Külső tárolás

Nemzeti könyvtárunkhoz — legalábbis, ami az elhelyezést illeti — a sors sosem volt túlságosan kegyes. A gróf Széchényi Ferenc által alapított könyvtár (Bibliotheca Széchényiana Regnicolaris) 1802-ben nyerte el királyi megerősítését, és 1803. augusztus 20-án nyílt meg a nagyközönség előtt. Polcain 13 000 nyomtatott könyv és 2000 kézirat volt.

A megalakulást követő 45 esztendő azonban sorozatos kényszerű vándorlásokkal telt: négyszer kellett más-más ideiglenes otthonba költöznie, míg végre 1847-ben elfoglalhatta reprezentatív hajlékát, az újonnan emelt Nemzeti Múzeum épületében. Az állomány ekkor mintegy 100 000 kötetet számlált, s csakhamar rohamos fejlődésnek indult. Eötvös József, művelődésügyünk nagyérdemű minisztere az elrendezés és a katalógizálás reformjaként bevezettette a kor legfejlettebb, úgynevezett müncheni szakrendszert; később létrejött a levéltár és a hírlaptár, s a kötelezpéldánytörvény életbelépésével tovább bővült a már amúgy sem csekély gyűjtemény. Mindezek következtében azonban egyre szűkültek a könyvtár helyiségei, olyannyira, hogy az idézett Jókai-féle jelentés után, a századfordulón már szoba került az új elhelyezés igénye. 1905-ben egy újabb vizsgálati beszámoló azt jelentette: „A könyvtár olvasóterme az igényeknek már teljességgel nem felel meg... A könyvtár nagymérvű helyhiányban szenved... a hírlapkönyvtári osztály egy folyosón szorong... a hírlapok évfolyamait eme folyosó padlóján kell egymáshoz halmozni.”

Nemzeti könyvtárunk, a 32 Corvinát, több száz kódexet, csaknem kétezer ösnyomtatványt, s megannyi könyvészeti ritkaságot is őrző, Országos Széchényi Könyvtár ma is ugyanott és ugyanolyan elhelyezési környezetben működik a Nemzeti Múzeum „társbérlejeként”, mint 128 évvel ezelőtt, megalakulásakor. Csak hogy gyűjteményeinek száma azóta megötszereződött: mai állománya meghaladja az ötmillió könyvtári egységet. (A jelenlegi állomány: 1,8 millió kötet könyv, 190 000 kötet hírlap és folyóirat, 450 000 egységnyi kéziratos dokumentum, 100 000 darab zenemű, 160 000 térkép, kétféle kisnyomtatvány és 20 000 metszet, film...) S az idők folyamán természetesen nemcsak a kötetek sokasodtak, hanem a látogatók száma is ugrásszerűen megnőtt. Az említett Jókai-féle vagy az 1905-ös jelentés drámai megállapításai ma

is érvényesek, azzal a különbséggel, hogy a könyvtár helyzete azóta — a fokozódó helyszűke miatt — még sokkal mostohább.

A könyvtár napjainkban már annyira kinőtte falait, hogy állományának jó része el sem fér az épületben. Kötetek százazreit kénytelenek külső és alkalmi raktárakban tárolni. A teljes térkép-tár és a kisnyomtatványtár szükségmegoldásként az egykori rákospalotai zsinagógában húzza meg magát; a térképek jelenleg a földön, gúlába rakva sorakoznak, mert a régi állványok kiselejtezésekor kapott új tárolóberendezéseket szerelési és minőségi

Művelődés

Szétszedett könyvtár

Ötvenszeresére nőtt gyűjtemény

Dobozhegyek a mennyezetig

MINDEN HELY FOGLALT AZ OLVASÓTEREMBEN

Pislakoló gyertya vagy zseblámpafény mellett

fogyatékoságok miatt vissza kellett küldeni a gyártó vállalatnak. A hírlapkollekció csaknem felét egy Rosenberg házaspár utcai volt FÜSZÉRT-raktárban tárolják, s itt kaptak helyet a reprográfiai részlegek is. A könyvek mintegy 40 százaléka is kiszorult már a múzeumi épületből: ezek egy része a Pollack Mihály téri raktárban várja sorsa jobbra fordulását, nagyobb része pedig már elfoglalta helyét a magyar nemzeti könyvtár majdani új otthonában, a Budavári Palota Krisztinára néző épületében. Itt ugyanis 1973 őszén — egyelőre fűtés és liftek nélkül — elkészült már a két, 11 szintes raktártorony, a többi tervezett raktárhelyiség átadása azonban várat magára.

Sorszámmal a kézben

Am a régi épületben még így is túlszűfoltak a különben is gésésítetlen, korszerűtlen raktárak. A könyv- és hírlapraktárban szinte mozdulni is alig lehet a telipakolt polcrengeteg között. A kézirattár gyűjteményeit őrző dobozok pedig ma már a pompás, faragott faborítású, úgynevezett Széchényi díszterembe is „benyomultak”: a termet csúfító dobozhegy néhol kis híján a mennyezetig ér.

A könyvtárárpület technikai berendezései felett is jócskán eljárt az idő. A délutáni-esti „csúcsforgalomban” gyakran túlterhelt például az elektromos vezetékek, s nem ritka az üzemzavar: kialsznak a villanyok s az olvasók pislakoló gyertya vagy zseblámpafény mellett kénytelenek kibotorkálni az ország első könyvtárából. (A szükség-világítóberendezést műszaki okokból évekként ezelőtt le kellett szerelni.)

Semmivel sem kevésbé „drámai” a legfontosabb anyagokat forgalmazó, központi olvasószol-

gálat helyzete. Az Országos Széchényi Könyvtár összes gyűjteményét évente mintegy 70 000 olvasó keresi fel (a használt egy-ségek évi száma mintegy 540 000), a három központi olvasóteremben azonban mindössze 138 olvasóhely van. Ezért aztán sűrűn megcsik, hogy például a szinte mindig zsúfolt, szűkös hírlapolvasó-terem előtt órákig állnak sorba — sor-számmal a kézben — az olvasni vágyók. (Ráadásul az amúgy sem tágas olvasótermekbe — az általános helyszűke következtében — a könyvtári személyzet munkahelyei is egyre inkább „behatolnak”: az egyik tudományos osztály például kénytelen volt a szakkatalógus-folyosó ablakmelyedéseibe „beköltözni”).

Ilyen áldatlan körülmények közepette a szolgáltatások színvonala, a könyvtári dolgozók legjobb igyekezte ellenére sem lehet kielégítő. A város négy különböző és egymástól távol eső pontján szétszórtan elhelyezkedő raktárakkal igen nehézkes kapcsolatot tartani. Az olvasó pedig joggal elvárna, hogy az ország teljes könyvészeti anyagát gyűjtő és őrző magyar nemzeti könyvtárban mindent és gyorsan kézhez kapjon. Igen ám, de ha történetesen olyan könyvet szeretne olvasni, amelyik éppen valamelyik külső raktárban található, akkor kívánsága — kényszerűségből — napokig kielégíthetetlen; ha például péntek reggel kér ki egy „külső” könyvet, hétfő délutánnál előbb nem kaphatja kézhez. (Először ugyanis meg kell állapítani, hogy a kért könyv egyáltalán hozzáférhető-e, aztán a kérést el kell oda juttatni, s a könyvtár egyetlen „ingázó” teherautója csak meghatározott napokon, az igények összegyűjtése és rendezése után szállíthat.)

A könyvtárosok gondjait, s az olvasók elégedetlenségét esetenként fokozza, hogy az ide-oda szállíttatás, a sokféle raktározás

közben, s nem utolsósorban a rossz körülmények okozta nagyfokú raktárosfluktuáció következtében egy-egy könyv szórén-szá-lán eltűnik, vagy rossz helyre osztva, évekre hozzáférhetelenné válik. Az olvasó pedig — akár mert várnia kell, akár pedig azért, mert olykor nem kaphatja meg a kért könyvet — háborog, s a könyvtáros sem tehet mást: szét-tárt karokkal, őszintén sajnálko-zik és maga is bosszankodik.

Elégedetlen olvasók

Az olvasók szinte minden rétege — a könyvtár égető gond-jairól mit sem tudva — sűrűn elégedetlenkedik. Az egyetemi hallgatók vizsgaidőszakban azért méltatlankodnak, mert egyes keresett művekből nem áll rendelkezésük-re kellő számú példány, a nyug-díjasokat az álldogálás keseríti, a tudományos kutatókat az egyre romló körülmények riasztják, sőt, el is riasztják: részarányuk a for-galomban egyre fogy. A magyar kultúra és tudomány szempont-jából a nemzeti könyvtár mai helyzetének ez a legnagyobb prob-lémája.

A magyar nemzeti könyvtár — százéves mulasztást pótolandó — végre új, önálló, minden igényt kielégítő épületet kap a Budavári Palotában. Az építkezés azonban a hatalmas költségek miatt csak lassan halad, és a költözéstől még jó néhány év választ el. Addig viszont a régi, kinőtt múzeum-épületben lényeges javulás nem várható, bár a könyvtár csaknem 500 dolgozója úgy véli: az „erre most már nem érdemes költeni” elv sem egészen helyénvaló. Az olvasóközönséget pedig arra kérik, hogy panaszkönyvi bejegyzé-sek helyett legyenek tekintettel — bár ha ez sovány vigasz — a rendkívül rossz körülményekre, tanúsítsanak megértést, s használ-ják ki jobban a többi könyvtár szolgáltatásait is.

Közérdek, hogy a nemzeti könyvtár elsősorban tudományos kutatók számára álljon mindenkor rendelkezésre, s azokat az olvasókat szolgálja ki, akik a keresett anyagot más könyvtárakban nem tudják megkapni. A könyvtárosok minden tőlük telhetőt elkövetnek, hogy a „Széchényi” nemzeti könyvtári rangjához illően tölthesse be tudományos, közműve-lődési és könyvmúzeumi feladatát. Mindezt valójában csak akkor tudja majd színvonalasan ellátni, ha végre elfoglalhatja méltó helyét a Budavári Palotában.

MÉSZÖLY GÁBOR